

**Міністерство екології та природних ресурсів України
Львівська обласна державна адміністрація
Львівська обласна рада
Департамент екології та природних ресурсів Львівської ОДА
Яворівська районна державна адміністрація
Яворівська районна рада
Біосферний резерват «Розточчя»
Яворівський національний природний парк
ГО «Асоціація по створенню Розточанського біосферного
заповідника»**

**ПРИРОДООХОРОННІ, ЕКООСВІТНІ, РЕКРЕАЦІЙНО-
ТУРИСТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РОЗТОЧЧЯ**

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 20-річчю створення Яворівського
національного природного парку**

**смт. Івано-Франкове
Львів
Західно-український консалтинг центр
2018**

УДК 502.72

П 75

Природоохоронні, екоосвітні, рекреаційно-туристичні та історико-культурні аспекти сталого розвитку Розточчя.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю створення Яворівського національного природного парку. – смт. Івано-Франкове; Львів : ЗУКЦ, 2018. – 354 с.

ISBN 978-617-655-171-3

У збірнику матеріалів конференції представлені роботи, які відображають теоретичні, методологічні і практичні проблеми сталого розвитку регіону Розточчя, становлення та розвитку заповідної справи, моніторингу біологічного та ландшафтного різноманіття, актуальні питання охорони природи, екологічної освіти, рекреації та туризму в природно-заповідній галузі.

Матеріали сприятимуть вирішенню актуальних питань функціонування та розвитку природно-заповідних об'єктів; збереження ландшафтної та біотичної різноманіття, об'єктів і традицій етнокультурної та духовної спадщини; організації рекреаційно-туристичної та еколого-просвітницької діяльності.

Рекомендовано для науковців та фахівців з охорони навколишнього природного середовища, заповідної справи, екологічної освіти, рекреації та туризму, працівників органів влади, студентів та широкого кола громадськості.

Затверджено до друку Науково-технічною радою Яворівського національного природного парку (протокол № 2 від 25 червня 2018 р.)

© Яворівський національний природний парк, 2018

ISBN 978-617-655-171-3

© Автори статей, 2018

наповнені багатим рослинним розмаїттям, гармонійно поєднаному із археологічними, історичними та архітектурними об'єктами. Як зауважили гіді-провідники Національного природного парку «Північне Поділля», мандрівками по зазначеному туристичному маршруту особливо захоплюються школярі та студенти, які цікавляться географією, історією та культурою рідного краю.

1. Відкривай Україну. Інтернет-ресурс:
<https://www.discoverukraine.com.ua/pidgoreckij-zamok/>

2. Онищук Я. І. Підгірці (архітектурно-історична довідка) // Літературно-краєзнавчий журнал «Брідщина» №10. – 1996. – С.15-27.

3. Филипчук М. А., Филипчук А. М. Плісеський археологічний комплекс // Буклет. Растр-7. – Львів. – 2015.- 6 с.

4. Филипчук М. А., Филипчук Г. М. Язичницьке культове місце давніх слов'ян у Плісеську // Буклет. – Растр-7. – Львів. – 2016. – 6 с.

5. Шишка М. М. Підгорецький монастир // Літературно-краєзнавчий журнал «Брідщина» №10. – 1996. – С. 28-36.

УДК 911.2:551:4

**НОВІ ГЕОТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ВІЗИТ-ЦЕНТРУ
«ВЕРЕЩИЦЯ» ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРИРОДНОГО ПАРКУ**

Яворський Б. І., Савка Г. С., Шушняк В. М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
м Львів, Україна*

The results of the landscape expedition "According to the Main European Watershed" carried out by the geographers of the Ivan Franko National University of Lviv are presented. The geo-tourist routes in the vicinity of the projected ecological and cognitive visit center "Vereschytsya" are developed. The most interesting geosites are described. Recommendations on the promotion of geotourism in the Ukrainian Roztocza are submitted.

Ключові слова: Розточчя, геосайт, геотуризм.

Розточчя є унікальним регіоном для геотуризму завдяки таким особливостям: а) своєрідному геотектонічному

розташуванню у межах континентальної зони розломів Тейсейра – Торнквіста на стику двох різних за віком і властивостями платформ: давньої Східноєвропейської і молодшої Західноєвропейської; б) динамічній історії геологічного і геоморфологічного розвитку, пов'язаній з особливостями седиментації крейдово-неогенових морських відкладів; в) особливостям рельєфоутворення та осадоагромадження у краєвій зоні міндельського зледеніння; г) специфікою використання рельєфу та надр, обумовленою давньою господарською освоєністю регіону [5, 8].

Створення еколого-просвітницького візит-центру «Верещиця» у зоні стаціонарної рекреації Яворівського національного природного парку (НПП) передбачено проектом «РовеЛове Розточчя – разом, незважаючи на кордони», що реалізовуватиметься в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014 – 2020. Радіальні геотуристичні вело- та пішохідні маршрути в околицях проєктованого візит-центру могли б стати неабиякою атракцією.

Геотуристичні маршрути розроблені за результатами багаторічних польових досліджень авторів, а також ландшафтної експедиції «По Головному європейському вододілу», проведеної у 2018 р. студентами і викладачами географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за сприяння Яворівського НПП. Вони охоплюють найбільш цікаві геосайти (геоморфосайти) – елементи геосфери, які мають важливе значення для пізнання історії Землі, що знаходяться в околицях проєктованого візит-центру «Верещиця». Нижче подаємо їхній опис.

Геосайт 1. Біля КПП відпочинкового центру «Верещиця», відразу при асфальтовій дорозі, з південного боку, видно відслонення осадових відкладів баденського ярусу неогену, які цікаві тим, що залягають у вигляді складок (рис. 1). Абсолютна висота відслонення – 312 м. У складки зібрана товща хомогенних вапняків – пісковиків, світлосірих з жовтуватим відтінком, часто з порами кілька міліметрів величини.

Рис. 1. Складчасте залягання хомогенних вапняків

Ці відклади осіли на дні неглибокого моря (у лагунах), у воді якого була висока концентрація солей, в умовах теплового, субтропічного клімату [4]. Складки майже симетричної форми, розмахом крил близько 1,5 м, амплітудою 0,7 м, слабо нахилені в південно-східному напрямі. У відслоненні, що далі простягається вздовж дороги в сторону р. Верещиця, також помітні аналогічні складки в цій же товщі. Походження таких складок може бути пояснене двома способами. З одного боку, Л. Н. Кудрін (1964) [3] утворення подібних дрібних складок пов'язував із зсувними (гравітаційними) процесами в ході перетворення морських осадів у породу в умовах морського дна. Такий процес і його наслідки теоретично можливі в описуваному місці, адже межиріччя рік Верещиці – Шкла (вершини На Кам'яному і Тростянка) формують окрему морфоструктуру, з заходу і сходу якої встановлено тектонічні порушення. Так, долина річки Верещиці часто змінює орієнтацію свого русла під гострими кутами, що свідчить про пристосування річкових вод до різних систем тектонічних тріщин [10]. У місцях перетину таких різноспрямованих тектонічних порушень виникають озерні улоговини (зокрема, улоговина Майданського ставу), а сама Верещиця повернула із субширотного напрямку на південно-східний. Недалеко від автодороги, що прокладена через дамбу Майданського ставу,

знаходиться джерело, яке розвантажує підземні води безпосередньо у дніщі р. Верещиці. Локалізацію в цьому місці джерела можна пояснити тектонічною тріщинуватістю порід.

Задokumentоване свердловинами [6, 12] різке занурення поверхні крейдових відкладів на кількадесят метрів у напрямі на південний захід та інші індикативні ознаки свідчать про неотектонічні рухи, які б могли призвести до виникнення дрібної складчастості під час формування осадових порід на схилі консидентаційного (тобто, синхронного з осадонакопиченням) підняття. У такому випадку стає зрозумілою локалізація Головного європейського вододілу на привододільній поверхні г. Тростянка та давні передумови його закладення. Тектонічно обумовлена долина Верещиці слугує межею, що розділяє ландшафти Львівського і Янівського Розточчя [2, 5, 11]. Цікаво, що ця ж межа, обумовлена внутрішніми силами Землі, тут приблизно співпадає із іншою межею – поширення ератичних відкладів [12], поширення яких пов'язане із діяльністю міндельського льодовика.

Геосайт 2. Розріз давньольодовикових відкладів (морени) можна оглянути у піщаному кар'єрі, розташованому у лісовому масиві на межиріччі струмків Пила і Парашка (верхів'я р. Шкло) (рис. 2).

Рис. 2. Відслонення давньольодовикових відкладів у кар'єрі біля Шкла

Кар'єр розробляють з початку 70-х років минулого століття. Тут у фронтальній виробітці протяжністю 0,5 км відслонено 1–3 метровий плащ плейстоценової кори вивітрювання, яка покриває 5–15 метрову товщу баденських багрянкових вапняків і кварцових пісків. У складі цієї кори вивітрювання виразно прослідковуються лінзи піщаної та піщано-глинистої морени, гляціальні клини та деформації і, навіть, стрічкові відклади льодовикових озерних блюдець. Виявлений авторами у відслоненні валун граніту типу рапаківі у корінному заляганні не залишає сумнівів про льодовикову генезу цих відкладів.

Геосайт 3. Про знахідки ератичних (тобто, чужорідних для даної території) відкладів на околиці с. Верещиця відомо ще із праць М. Ломніцького [12], С. Рудницького [7], В. Пшепюрского [13], Л. Герасімова [6], О. Федірка і В. Брусакса [1] та ін. У місцях із різною локалізацією і на різних абсолютних висотах такі відклади описані в урочищі Три Кіпці, на вершині г. На Кам'яному, при лісовій дорозі між селами Верещиця і Лелехівка та ін. Польове обстеження вказаних місць не завжди дало змогу підтвердити існування ератичного матеріалу. Це може бути пояснено як денудаційними чинниками, так і простим «визбируванням» людиною твердого матеріалу для господарських потреб.

Проте, недалеко від візит-центру «Верещиця» нами описано відслонення, у якому можна побачити принесені льодовиком відклади. На південній околиці с. Верещиця, на краю природного заповідника «Розточчя», поряд із дорогою на село Лелехівка існує відслонення, у якому місцеві жителі добувають пісок. Абсолютна висота відслонення – 322 м. Висота відслонення – до 3 м, довжина кільканадцять метрів. У відслоненні під дерново-підзолистим ґрунтом (0,5 м) відкрито двометрову товщу пісків, у які включено ератичний матеріал. Він представлений галькою, валунами і необкатаними уламками розміром до 30 см, зрідка дещо більше. У світло-сірих пісках трапляються горизонтальні прошарки темно-бурого кольору кількасантиметрової товщини. У відслоненні помітно симетричний клин глибиною до 0,5 м, крила якого формують кут, близький до прямого. Товща клину заповнена бурим матеріалом, темнішим, ніж піски, у яких він сформований.

Петрографічний склад ератичних уламків, що містяться у пісках, дуже строкатий. Фактично, в одному відслоненні можна зустріти майже всі породи, які входять в склад місцевих польодовикових відкладів. Тут можна легко віднайти різні за мінералогічним складом і забарвленням граніти (рожеві, вишневі, темні), уламки пісковиків і кварцитів (коричнуватобурого, темно-сірого і палево-жовтого відтінків), переважно гострокутні уламки чорного кременю, та інші породи. Детальніший петрографічний опис знайдених порід плануємо подати в окремій публікації.

Геосайт 4. Недалеко від піщаного кар'єру розташований ще один об'єкт, яким можна зацікавити допитливих відвідувачів Яворівського НПП. Поряд із відпочинковою базою «Бадьорість» розташований один з найстарших водозаборів, що раніше постачав воду для м. Львова, а тепер здійснює водопостачання в м. Яворів, смт Шкло, с. Старичі та інші населені пункти. Водозабір цікавий тим, що, згідно із описом М. Ломніцького [12], ще наприкінці XIX ст. тут існували потужні джерела («Кип'ячка»), які вибухали кожні 5–10 хв. двома водяними стовпами висотою 2,5–5 м. Сила, з якою вибухали ці водяні струмені, виштовхувала навіть важкі предмети, якщо їх навмисне кидали вглиб джерела. Витрата води становила близько 150 л/сек. Цікаво, що в час відвідин цих околиць польський геолог М. Ломніцький зафіксував те, що в витоках річки Шкло водилась форель. Локалізація джерел біля «Парашки» та багатьох інших можна пояснити тектонічним контактом і орографічною межею Розточчя із Передкарпатським прогином, де склались сприятливі умови для розвантаження підземних вод.

Внаслідок експлуатації водозаборів для водопостачання Львова та інших населених пунктів водяні гейзери «Парашки» перестали існувати. Зникли також численні високодебітні джерела, які ще позначені на топографічних картах 50-их рр. XX ст. (наприклад, у верхів'ях р. Пила). На суттєве зневоднення вплинули як антропогенні чинники – відкачування підземних вод для водопостачання, заповнення кар'єрів з видобутку сірки, так і загальна аридизація клімату, яка зменшила кількість і режим опадів та скоротила прихідну складову водного балансу.

Відвідувачі території водозабору «Шкло», збудованого на

місці колишніх джерел, можуть ознайомитись із будівлею, а також автентичним обладнанням для водопостачання (водяні помпи, піднімальні механізми), що збереглись ще із часів Австро-Угорщини.

Поблизу майбутнього візит-центру є також геосайти, які пов'язані з традиційним освоєнням надр. Так, при дорозі від Майданського ставу до с. Верещиці, в урочищі Вапнярка, випалювали будівельне вапно з вапняків, відслонення яких збереглися на г. Прислін. А у самій Вапнярці тепер функціонує піщаний кар'єр (*Геосайт 5*).

З давніми місцями видобутку будівельного каменю можна ознайомитися в урочищі Столовий камінь (*Геосайт 6*). Іван Гавришкевич у нарисі «Триденна мандрівка околицями Львова», опублікованому у 1863 р. в газеті «Слово», описав цікаву легенду, як господар лісничівки на тартаку «Старий Майдан», барон Буоль зберіг підготовлену до продажу кам'яну брилу у каменоломі [9] (рис. 3).

Рис. 3. Камінь Буоля

Для ознайомлення з описаними вище геосайтами пропонуємо такі науково-пізнавальні маршрути (рис. 4).

Геологічна історія Розточчя: від крейдово-неогенових морів до давньольодовикової епохи. Маршрут кільцевий, його можна

проходити пішки або на велосипеді. Пропоновані для огляду геосайти: відслонення зі складчастими відкладами біля рекреаційного центру «Верещиця» (*геосайт 1*); джерело біля Майданського ставу, згин долини Верещиці, тектонічний вузол (*геосайт 7*); піщаний кар'єр і місце випалювання вапна в урочищі Вапницька (*геосайт 5*); розріз водно-льодовикових відкладів у с. Верещиця (*геосайт 3*). Довжина маршруту – 11 км. Пересування вздовж маршруту відбувається по асфальтованих дорогах. Складність у пересуванні – незначна.

Шляхом давнього льодовика до гейзера «Парашка». Маршрут можна проходити пішки або на велосипеді. Пропоновані для огляду геосайти: розріз водно-льодовикових відкладів у с. Верещиця (*геосайт 3*); Головний європейський вододіл (місце перетину шосе Верещиця – Старичі із насипом колишньої залізниці (*геосайт 8*); піщаний кар'єр із льодовиковими відкладами у лісі біля смт Шкло (*геосайт 2*); Шклівський водозабір («Парашка») (*геосайт 4*). Загальна довжина маршруту – 16 км. Пересування вздовж маршруту відбувається частково по асфальтовій дорозі, частково через ліс із дорогами із піщаною поверхнею. Маршрут середньої складності у пересуванні.

Легенди Столового каменю. Загальна довжина маршруту – 10 км. Маршрут може бути як велосипедним, так і пішим. Починається від рекреаційного осередку «Верещиця», далі автоtrasою на схід, мінає ТВМР «Майдан», повертає на північ, а біля Майданського ставу знову на схід через г. Кубин та на південь через хребет Підстильний. Пропоновані для огляду геосайти: виходи корінних порід різних форм та розмірів (*геосайт 9*); камінь Буоля (*геосайт 6*); улоговина льодовикового походження (*геосайт 10*); русло Верещиці (*геосайт 11*). Відносні перевищення по маршруту сягають 60 м, тому маршрут є складним.

Для пропагування ідеї велотуризму на Розточчі та геотуристичних маршрутів, зокрема, необхідно: 1) створити путівник з детальною картою геомаршрутів та описом геосайтів; 2) прознакувати геомаршрути, біля кожного геосайту встановити інформаційний стенд; 3) у еколого-пізнавальному візит-центрі «Верещиця» помістити тематичний стенд із

інформацію про геотуристичні маршрути, а також демонструвати колекцію геологічних порід, які можна побачити на геомаршрутах.

Рис. 4. Геотуристичні маршрути

1. Брусак В. П., Міллер Г. П., Федірко О. М. Особливості ландшафтної структури заповідника "Розточчя" // Природничі дослідження на Розточчі: Зб. наук.-техн. праць. Випуск 4. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ, 1995. – С. 60–70.

2. Гнатюк Р. М. Структурний рельєф Південного Розточчя: дис. ...кандидата географ. наук : 11.00.04. – Львів, 2002. – 230 с.

3. Кудрин Л. Н. О мелкой складчатости юго-западной окраины Русской платформы // Вопросы региорального ландшафтоведения и геоморфологии СССР. – Львов, Изд. Львов. ун-та, 1964. – С. 114–121.

4. Кудрин Л. Н. Стратиграфия, фации и экологический анализ фауны палеогеновых и неогеновых отложений Предкарпатъя. – Львов:

Изд-во Львов. ун-та, 1966. – 174 с.

5. Муха Б. П., Яворський Б. І. Ландшафтна структура / Біосферний резерват “Розточчя”. – Львів, ЗУКЦ, 2015. – С. 68–78.

6. Отчет о результатах комплексной геолого-гидрогеологической съемки масштаба 1:50000 листов Нестеров, Яворов, Ивана Франко, Брюховичи, Городок, Пустомыты, Львов, Винники, проведенной Куликовской геолого-съемочной партией в 1962–1967 гг. / [Герасимов Л. С., Покотилова Л. П., Герасимова И. И и др.] – Фонди Львівської геолого-розвідувальної експедиції – К., 1967.

7. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра. – Львів. – 1913. – 303 с.

8. Савка Г., Шушняк В. Ландшафтно-созологічний аналіз геосайтів Українського Розточчя / Геотуризм: практика і досвід. Матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (5–7 травня 2016 р., Львів). – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2016. – С. 64–66.

9. Шушняк В., Савка Г. Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку // Вісник Львів. ун-ту: Сер. геогр., 2009. – Вип. 37. – С. 285–291.

10. Brzezinska-Wojcik T., Yavorskij B., Chabudzinski L. Zaleznosci pomiedzy przestrzennym rozmieszczeniem lineamentow a cechami budowy geologicznej i rzezby Roztocza w swietle dotychczasowych badan / Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Зб. наук. праць. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 133–149.

11. Buraczyński J. Roztocze: budowa – rzeźba – krajobraz. – Lublin: Wyd. UMCS, 1997. – 189 s.

12. Łomnicki A. M. Atlas geologiczny Galicji. Tekst do zeszytu 10. Cz. II. – Kraków: PAU, 1898 – 167 s.

13. Przepiórski W. Dyluwium na płaskowyżu Chyrowsko–Lwowskim // Kosmos. – 1938. – S. 13–245.